

УДК 37.013.74

КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЗАРУБІЖНИХ СИСТЕМ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Харківська А.А.

Актуальність проблеми. За останні два десятиліття розвиток науки у світі відбувався, значною мірою, під знаком її реформування. У більшості розвинених країн, зокрема Західної Європи та США, було здійснено низку загальних і часткових освітніх реформ, спрямованих на підвищення якості освіти шляхом адаптації до сучасних суспільних вимог стосовно регіону і методів навчання в навчальних закладах; форм управління освітою на різних рівнях, розширення участі у цьому процесі різних соціальних груп освітнього співтовариства та населення загалом.

Серед найважливіших аспектів освітніх реформ, здійснених у зарубіжних країнах протягом десяти – п'ятнадцяти років, необхідно зазначити зміни в управлінні освітою. Насамперед йдеться про перерозподіл відповідальності за прийняття рішень між різними рівнями управління. Реформи управління освітою на макрорівні (тобто на рівні національних систем освіти) полягали переважно у прогресивній децентралізації управління і делегуванні значних повноважень суспільству. Майже у всіх країнах прийнято нові законодавчі та нормативні документи, які передбачають передачу права прийняття багатьох рішень від державного до регіонального, місцевого та муніципального рівнів. Це значно розширило участь різних груп педагогічної громадськості в прийнятті управлінських рішень. Окрім того, у розвинутих країнах були створені консультативні органи прийняття рішень на державному, регіональному та місцевому рівнях, які мають у своєму складі представників різних груп сектора освіти, а також представників інших зацікавлених соціальних груп: батьків, представників світу праці тощо.

У країнах Центральної та Східної Європи (далі – ЦСЄ) при переході до ринкової економіки освіта визначається ключовим елементом політичної та економічної трансформації. Загалом системи освіти у країнах ЦСЄ на початку перехідного періоду

були добре розвинуті на всіх рівнях, забезпечуючи високий доступ до шкільної та базової освіти. Найбільш значним досягненням країн ЦСЄ є значні успіхи у вищій освіті. Політична лібералізація збільшила автономію університетів, даючи їм більшу гнучкість у розробці навчальних планів і програм навчання[1, С.78].

Мета статті полягає у розгляданні та компаративістському аналізі сучасних тенденцій розвитку зарубіжних систем вищої педагогічної освіти.

Розвиток національної системи освіти пред'являє підвищені вимоги до якості педагогічної освіти, що складає фундамент сучасної системи безперервної освіти. Одним з можливих способів пошуку шляхів підвищення ефективності вищої педагогічної освіти є вивчення зарубіжного педагогічного досвіду. Наука про освіту (едукологія) як й інші області знань та суспільної практики не може розвиватися ізольовано від світового досвіду. Сфера освіти в цьому випадку підпорядковується загальним тенденціям і закономірностям розвитку.

Перетворююча функція порівняльної педагогіки має визначатися не тільки розвитком фундаментальних досліджень, а й доведенням результатів вивчення позитивного зарубіжного досвіду до рівня перенесення й перетворення в практичні рекомендації для вчителів, а прогностична функція – проявлятися у виявленні тенденцій, розробці конкретних методів навчання, що виправдовують себе на практиці.

Випадає нагода по-новому поглянути на накопичений досвід навчання, в тому числі й зарубіжний, переосмислити його, знайти шляхи використання передових ідей у вітчизняній практиці навчання.

Саме проблема оцінювання, порівняння і визнання освітніх кваліфікацій (дипломів), яка вимагає високої компетентності розширила сферу застосування компаративістики: з об'єкта зацікавленості «вузьких» педагогів-дослідників і поодиноких міжнародних освітніх організацій вона стала об'єктом пильного вивчення на державному рівні в більшості країн світу. Можна навести багато прикладів цього, але обмежимося двома.

У Європейському Союзі Директорат XXII у справах освіти має значні ресурси для підтримки мобільності та фінансування багатьох проектів дослідження окремих рівнів освіти (насамперед професійної і вищої). Мета цих проектів – поширення інформації про системи і заклади освіти й формування спільного бачення змісту та методів (фактично-стандартів) навчання, якості підготовки тощо. Невелику частину цих коштів отримують і вищі навчальні заклади України (переважно університети) у рамках проекту ТЕМПУС-ТАСІС[2, С.26].

Для розширення цієї діяльності у квітні 1997 р. у Лісабоні країни Європи і Північної Америки підписали Конвенцію Ради Європи і ЮНЕСКО про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європі, яка передбачає спільну працю всіх її учасників над розвитком порівняльної педагогіки. У новій Конвенції, що покликана на високому рівні замінити всі багатосторонні попередні угоди, приділено багато уваги розширенню і вдосконаленню засобів виконання наміченого. Йдеться про створення центрів накопичення й поширення якнайдетальнішої інформації про поточні і перспективні зміни національних систем освіти, формування нових чи удосконалення старих органів порівняння та визнання закордонних атестатів і дипломів тощо.

Висвітлення стану і тенденцій розвитку зарубіжних систем освіти у вищих педагогічних навчальних закладах важливе не лише для розширення світогляду студентів, а й для формування об'єктивного ставлення до національної системи освіти, стимулювання роздумів, пошуків напрямів інноваційної творчої діяльності.

Ідея можливості вдосконалення процесу навчання у сучасній школі за допомогою сукупного зарубіжного досвіду заснована на існуванні практично однакових пріоритетних напрямків розвитку педагогічної науки.

Для того, щоб дослідження, яке проводилося, було науково обґрунтованим, а його висновки – реалізованими, необхідно, щоб воно спиралося на такі принципи:

- принцип діалектичного підходу до розгляду багатоманітного педагогічного досвіду зарубіжних країн;

- принцип конструювання інтегрованого знання по актуальним проблемам сучасної дидактики на основі концепції цілісного навчально-виховного процесу;
- принцип відповідності відбору навчального матеріалу об'єктивній логіці розвитку дидактики та її науковим методам пізнання;
- принцип відповідності практичній реалізації узагальнених знань, отриманих за допомогою порівняльної педагогіки, цілям української школи та умовам її розвитку;
- принцип об'єктивності. Демократичні процеси, що пройшли в суспільстві, дозволяють тепер об'єктивніше вивчати загальносвітовий досвід функціонування освітніх систем, відштовхуючись від загальнолюдського принципу об'єктивності. Саме цей принцип, поряд з іншими, – порівняння і зіставлення – закладений в основу нової науки – порівняльної едукології.

Порівняльно-едукологічні знання мають стати основою пізнання загальносвітової системи та базисом для розвитку загальнопедагогічного кругозору працівників освіти. Системний підхід до оцінки зарубіжного педагогічного досвіду передбачає розгляд окремих як інваріативно-інтегративних сторін процесу навчання, так і цілісного охоплення системи освіти різних країн, груп країн або регіонів у їх єдності та внутрішніх зв'язках. Сьогодні є актуальною задача системного аналізу світових досягнень для вдосконалення навчального процесу в Україні. При цьому важливо не просто зафіксувати позитивність досвіду, а виявити зміст і тенденції дидактичних пошуків; необхідно осмислити та засвоїти підходи до навчального процесу, вироблені в світовій теорії та практиці навчання. Ці питання висвітлювалися в працях українських та зарубіжних дослідників Глузмана А.В., Лугового В.І., Вульфсона Б.Л., Малькової З.А., Pachocinski R, Корсака К.В. [3,4,5,6,7] та інших.

Без застосування методів і можливостей сучасної порівняльної педагогіки Лісабонська конвенція, Болонська декларація залишаться документами добрих намірів і не перетворяться у засіб посилення європейської інтеграції, прискорення економічного та інтелектуального розвитку всіх країн Європи. Очевидно, що

підписання Україною Болонської декларації та виконання її положень відкрило нові горизонти для освітньої співпраці й стає однією з передумов її повноправного входження в європейський культурний та освітній простір.

Вивчення та аналіз нових ідей в європейській педагогічній школі, що визначають професійну підготовку вчителя, дозволили виокремити низку важливих тенденцій.

Для концепції ЮНЕСКО є характерним прагнення включити в поняття «освіта» всі взаємодії, увесь процес (не обов'язково спеціально організований) формування особистості людини. При цьому процес має пріоритет над результатом. А результат освіти розглядається поза жорстким зв'язком зі способом його отримання. Акцент перенесено з навчання на учіння, звідки впливає інше від звичного трактування системи освіти. Сюди включають не тільки всі типи навчальних закладів та освітніх програм, а й соціальне та виробниче оточення, заклади культури, книги, засоби масової комунікації та сферу міжособистісного спілкування.

Традиційна послідовність етапів підготовки: «школа – вищий навчальний заклад – педагогічна діяльність» підлягає критиці. Висувається теза про те, що вчитель, який проводить все своє життя в школі і не знає нічого, що коїться за її межами, не може успішно працювати. Разом з тим у всіх країнах все більше відчувається користь практично орієнтованої роботи вчителя, заснованої на тісному взаємозв'язку зі школою.

Значним для всіх країн є процес оволодіння новими знаннями і методиками, що сприяє професійному росту спеціаліста. Так, наприклад, система сервісної допомоги педагогам у Франції має давні традиції, що ведуть свій відлік від початку ХХ ст. У 1954 р. з'являється Національний центр педагогічної документації (CNDP) у Парижі, який координує роботу центрів у регіонах (CRDP) і департаментах (CDDP). У кожному навчальному закладі створюється власний Центр документації й інформації (CDI). Роботу всіх центрів забезпечують 2250 педагогів, бібліотекарів (у

Франції їх називають документалістами), спеціалістів з аудіовізуальних засобів. Послуги надають 115 медіатек і 114 книгарень[8, С.24].

Сьогодні, впроваджуючи нові знання, педагоги потребують забезпечення новими технологіями, де поряд з традиційними домінують інформаційні та комунікаційні технології. Без знань комп'ютерних технологій, уміння орієнтуватись в інформаційному просторі, володіти та оперувати інформацією людина не зможе набути відповідної професії, що відповідатиме потребам ринку праці. А отже, і система знань сучасної освіти спрямована на впровадження таких технологій, що забезпечують суспільство швидким оновленням знань, здобуттям інформації, дають змогу спілкуватися та взаємодіяти без перешкод на локальному і глобальному рівнях.

Покращення якості викладання та кваліфікації викладачів є основною ідеєю освітніх реформ, що проводяться в європейських країнах у наш час. Цей новий інтерес до викладачів та їх професіоналізму пояснюється конкуренцією на міжнародному ринку праці. Не можемо не зазначити, що такі реформи почалися вже і в Україні.

Як результат проведення реформ спостерігається значний ріст кількості наукових досліджень з питань освітньої політики, ефективності освіти, покращення якості знань і досягнень студентів. Ці дослідження підтверджують тезу про необхідність глибокого знання викладачем його предмета, так як лише «глибина та ширина знань в змістовній області допоможуть вчителю залучити учня до складного пізнавального процесу»[9].

Експертами ЮНЕСКО були сформульовані [9] основні принципи системи безперервної освіти:

- всезагальний характер безперервної освіти;
- наступність між різними ступенями освіти, між різними напрямками формування особистості;

- інтеграція всіх освітніх взаємодій (навчальні заклади, соціальне оточення, виробництво, засоби інформації, заклади культури);
- взаємозв'язок загальної і професійної освіти;
- політехнічна освіта, що доповнюється підготовкою на виробництві;
- відкритість і гнучкість системи освіти. Вільний вибір профілю навчання та можливість користуватися послугами системи освіти після перерви в будь-якому віці. Свобода вибору засобів, методів і форм навчання (денна, вечірня, заочна, самоосвіта, що спираються на використання різних інформаційних джерел). Рівноцінна оцінка та визнання освіти не за засобами його отримання, а по фактичному результату. Доступ до будь-яких видів і типів освіти, головним чином на основі індивідуальних здібностей та схильностей, а не внаслідок раніше отриманих формальних оцінок (свідоцтв, дипломів) або практичній діяльності, що передувала перед цим.

Аналіз вказаних принципів дозволяє стверджувати, що ідеї безперервної педагогічної освіти здійснюють вплив на цілі, організацію, зміст та методи навчання на всіх ступенях сучасної освіти в розвинених країнах.

Тому інтеграція вищої та післядипломної професійної освіти в європейські світові освітні структури за умови збереження, розвитку досягнень і традицій національної школи – це один із принципів розвитку освітньої політики України.

Така інтеграція передбачає модернізацію та реформування системи вищої освіти, основною метою якої є формування потенціалу достатнього для підготовки кваліфікованого спеціаліста відповідного рівня і профілю, конкурентноздатного на ринку праці, що володіє арсеналом інформаційно-комунікативних технологій на рівні світових стандартів, здатний до постійного професійного росту, мобільності, сповна демонструє інноваційну та творчу активність[10, С.6].

Проблема вдосконалення вищої педагогічної освіти у всьому світі розглядається з урахування тенденції середньої освіти. Раніше в багатьох країнах навіть вища освіта (в залежності від її профілю) здійснювалася на відокремлених із самого

початку шкільних відділеннях, або навіть і в інших навчальних закладах. Доцільність такого жорсткого підрозділу стала сумнівною порівняно з ростом числа профілів навчання. Тому найперспективнішою сьогодні вважається модель навчання, за якої студенти поряд з вивченням обов'язкових предметів у встановленому об'ємі отримують широкі можливості вивчення предметів на вибір. Така модель давно вже існує в США, Канаді, Японії. На шляху до неї, на наш погляд, знаходяться скандинавські країни, Франція, Іспанія. У Швеції, наприклад, сьогодні є 23 профілі в старших класах середньої школи. Іншими словами, як на базовому ступені, так і на старшому ступені середньої освіти проходить процес формування моделі «об'єднаної школи». У деяких країнах вона включає і профілі професійної освіти.

Якщо 20-25 років тому вища освіта була доступна небагаточисельній еліті, то в наш час вона стала масовою. Число студентів за останні 10 років у всьому світі зросло на 47%. У розвинених країнах цей показник прирівнявся до 17%, перебільшуючи показник росту населення [9].

Серйозні зміни пройшли і в структурі системи вищої освіти. Поряд з університетами, що традиційно складають основу вищої освіти на Заході, за останні два десятиріччя виникло багато нових, багато в чому альтернативних навчальних закладів (технологічні університети, політехнічні інститути вищої освіти, відкриті університети тощо). Багато з них відкриті для всіх, хто має будь-який тип диплому про завершену середню освіту, а деякі – навіть для тих, хто має лише базову освіту.

Зміна структури та розширення функцій вищої освіти призвела до розвитку нетрадиційних форм і методів навчання. Все популярніше стає вечірнє та заочне навчання, в тому числі із застосуванням засобів масової комунікації, комп'ютерних мереж тощо. У всьому світі збільшується число спеціалізованих навчальних закладів, які застосовують ці технології навчання. Нові форми навчання відкривають широкий доступ до вищої освіти, допускаючи індивідуалізацію змісту, методів, форм, темпів навчання.

Особливу роль нині починають відігравати дистанційні форми навчання. Дистанційне навчання охоплює мережі університетів і шкіл, систему підготовки кадрів та підвищення кваліфікації, воно застосовується і в сфері обміну педагогічною інформацією. Створена Європейська асоціація університетів, які здійснюють навчання на відстані (дистанційне навчання). Відомі міжнародні педагогічні мережі дають можливість здобути будь-яку інформацію, що потребує вчитель для поліпшення процесу навчання (EURYDICE, CIDIFOP, OECD), мережі ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ тощо. Усі ці та інші перетворення, що відбуваються в процесі реформування змісту освіти в зарубіжних країнах, належно відображені в освітніх стандартах, бо досягнення їх є показником якості освіти. Освітні стандарти міжнародні експерти визначають як опис (специфікація) бажаного рівня опанування і досягнення змісту освіти та фіксований показник, за допомогою якого вимірюється навчальний процес і досягнення у конкретних змістових зонах. Оскільки в Україні тепер формуються освітні стандарти четвертого покоління, питання їх релевантності є актуальним для освітньої політики, а стандартизація освітньої галузі створює передумови для рівного доступу до якісної освіти для всіх.

З початку Болонського процесу система професійної освіти в Україні також зазнала певних змін. Значну увагу почали приділяти міжнародній співпраці, яка здійснюється шляхом активної професорсько-викладацького складу та студентства у міжнародних програмах обміну, таких як Socrates та Leonardo da Vinci. Згідно програми Socrates Україна сприяє забезпеченню мобільності викладачів, вчителів, учнів, студентів та обмінюється досвідом щодо організації системи професійної освіти і запровадження новітніх ідей освітньої політики на власних теренах. Програма Leonardo da Vinci має на меті розвиток Європейського освітнього простору та професійної підготовки фахівців технічних спеціальностей, а також, покращення якості та доступності систем професійної освіти і підготовки у державі й регіоні.

Завдання, проголошені в стратегічному документі – Національній доктрині розвитку освіти, спрямовані на перехід системи освіти на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, її конкурентноспроможність у європейському та світовому освітньому просторах, формування покоління молоді, здатного робити особистісно-духовний світоглядний вибір, набувати необхідних знань, навичок та компетентності для інтеграції в суспільство на різних рівнях, навчатися протягом життя.

Висновки. Проведений компаративістський аналіз сучасних концепцій розвитку зарубіжних систем освіти дозволив виявити тенденції в роботі педагогічних університетів, запровадження яких до сучасної практики в Україні сприятиме підвищенню ефективності всієї системи безперервної педагогічної освіти, оновленню змісту освіти і застосуванню нових педагогічних підходів до навчання, впровадженню інформаційних і комунікаційних технологій.

Використана література:

1. Вища освіта України в парадигмі євроінтеграції (курс лекцій): Навч. посібник для студентів/ Г.Ф. Пономарьова, А.А.Харківська, Т.В.Отрошко. – Х.:, 2008. – 334 с.
2. Шлях освіти, №3. – 1999. – 55 с.
3. Глузман А.В. Университетское педагогическое образование, опыт системного исследования: Монография. К.: Видавничий центр «Просвіта», 1996 – 312 с.
4. Луговий В.І., Управління освітою: Навч. посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління». – К.: УАДУ, 1997. – 302 с.
5. Вульфсон Б.Л., Малькова З.А. Сравнительная педагогика.– М.: «Институт практической психологии», 1996. – 256 с.
6. Pachocinski R. Pedagogika Porownawcza. – Bydgoszcz-W-wa, 1995. – 228 с.
7. Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій та дипломів / за ред. Проф. Г.В. Щукіної. Монографія. – К.: МАУП-МКА, 1997. – 208 с.
8. Шлях освіти, №1. – 2003. – 55 с.

9. ЮНЕСКО. Международная конференция по образованию. 40-я сессия. Женева, 1986.

10. Програма розвитку вищої освіти України «Основні засади розвитку вищої освіти України», ч.4. – К.: 2008. – 86 с.

Харківська А.А.

КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ЗАРУБІЖНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено аналіз характерних особливостей тенденцій розвитку зарубіжних систем вищої педагогічної освіти. Дослідження має на меті визначити стратегію розвитку професійної педагогічної системи освіти, шляхи її реорганізації у рамках Болонського процесу, перспективи для зростання міжнародної співпраці для України.

Ключові слова: система вищої освіти, процес навчання, компаративістська едукологія, безперервне навчання.

Kharkivs'ka A.

THE COMPARABLE ANALYSES OF STRATEGIES OF DEVELOPING FOREIGN PEDAGOGICAL SYSTEMS OF EDUCATION

An analysis of tendencies' characterizing peculiarities of developing foreign systems according to high pedagogical education is made. The current research aims to find a strategy of developing the professional pedagogical system, ways of its reorganization in Bologna process' requirements and perspectives of increasing the level of Ukrainian international partnership.

Key words: system of high education, process of education, comparable educology, life-long learning.